

Завгородній В. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВА ПРИРОДА РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню питань щодо сутності й особливостей правової природи рішень Європейського суду з прав людини та з'ясуванню важливості й ролі таких рішень для правової системи України як джерела права.

Ключові слова: рішення Європейського суду з прав людини, судова практика, прецедент, судова доктрина, правова позиція, акт тлумачення, правозастосовний акт, джерело права.

Постановка проблеми. Незважаючи на інтерес, що зростає з кожним роком до діяльності Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд, Суд), у вітчизняній юридичній теорії і практиці дуже важливими залишаються питання, які стосуються правової природи й характеру рішень Суду, які поки що достатньо не висвітлено.

У юридичній літературі природа рішень Європейського суду оцінюється неоднозначно. Річ у тому, що ні Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція, Конвенція) і Протоколи до неї, ні Регламент Європейського суду не дають чіткої відповіді на питання, яка природа рішень, що приймаються Судом. Тому одні фахівці називають їх прецедентами, інші – актами тлумачення, треті – правозастосовними актами. При цьому більшість фахівців як прецеденти розглядають усі без винятку рішення Суду. Є також низка вчених, які не вважають рішення Суду прецедентами, аналогічними англо-саксонській правовій системі.

Рішення Європейського суду в юридичній літературі також називають судовою практикою, доктриною, прецедентним правом, правовими позиціями тощо. Зважаючи на вищезазначені обставини актуальним і необхідним на сьогодні є дослідження правової (юридичної) природи рішень Європейського суду, що, на нашу думку, доцільно здійснити через аналіз вищезазначених понять.

Отже, **метою статті** є теоретичне дослідження, концептуальне осмислення та розкриття правової природи рішень Європейського суду, визначення їх ролі й значення в процесі формування та розвитку права, а також визначення їх місця в правовій системі України.

Природу рішень Європейського суду з прав людини розглядали у своїх працях такі сучасні українські правознавці, як К.В. Андріанов, А.С. Беніцький, В.Г. Буткевич, О.Ю. Водяніков, Ю.С. Зайцев, В.А. Капустинський, В.В. Костицький, М.В. Мазур, В.Т. Малярченко, П.М. Рабінович, О.В. Соловійов, В.С. Стефанюк, С.Р. Тагієв та інші, а також російські фахівці: Є.С. Алісієвич, А.С. Григорян, О.В. Дев'ятова, П.А. Лаптев, М.М. Марченко, І.С. Метлова, О.І. Тіунов, В.А. Туманов та інші. Однак питання щодо правової природи рішень Європейського суду з прав людини, їх значення як джерела права в правовій системі нашої держави потребують подальшого наукового аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що в юридичній літературі дуже часто саме судова практика розглядається як джерело (форма) права. У науці поняття «судова практика» вживається у двох основних значеннях. У першому, широкому, значенні вона розглядається як синонім судової діяльності загалом і як різновид юридичної практики. У другому, вузькому, значенні під судовою практикою розуміють вироблені під час діяльності органів правосуддя правові положення, дефініції, правила, указівки, які характеризуються узагальненістю, загальним визнанням, обов'язковістю [1, с. 22].

Деякі теоретики права визначають судову практику як поняття, що описує лише окреслену частину судово-юридичної діяльності в поєднанні із її результатами. Зокрема професор С.М. Братусь і професор А.Б. Венгеров зазначають, що не можна зараховувати до судової практики будь-яке рішення суду, ухвалу касаційної чи наглядової інстанції чи навіть суму рішень у конкретній групі справ. Про утвердження судової практики як особливого результату судової діяльності можна вести мову лише тоді, коли в суду для застосування закону виникає потреба створити нове правоположення; судова практика – це єдність того виду судової діяльності із застосування правових норм, який пов'язаний із виробленням правоположень і специфічного результату цієї діяльності – правоположень [2, с. 8, 10]. У свою чергу, В.В. Лазарев під поняттям «правоположення» пропонує розуміти не саме присудження (міру відповідальності, блага тощо), а лише принципові підходи, що демонструються судом при вирішенні справи [3, с. 9].

На думку П.М. Рабіновича й О.В. Соловійова, судову практику в її спеціально-юридичному значенні можна охарактеризувати так: по-перше, судовою практикою позначають ту частину юридичної діяльності судів, яка пов'язана з урегулюванням нетипових ситуацій правозастосування й закріпленням об'єктивованого досвіду цієї діяльності у правоположеннях – тих самих логічно-завершених деонтичних суджень про певну належну поведінку; по-друге, правоположення судової практики формуються в мотивації не одного, а принаймні двох рішень аналогічних справ і підлягають офіційному оприлюдненню опублікуванням; по-третє, до формування судової практики призводять основні нетипові ситуації правозастосування, зокрема надмірна абстрактність законодавчих приписів (вимагає конкретизації), прогалини в законодавстві або застарілість його приписів у поєднанні із нездатністю законодавця забезпечити вчасне їх удосконалення [4, с. 50].

Подібну позицію висловлює С.С. Зміївська, яка зазначає, що судова практика стає джерелом права, якщо в нормативно-правових актах містяться прогалини, їх текстуальний виклад є неоднозначним, суперечливим, що зумовлює появу проблем під час правозастосування [5, с. 28].

Зважаючи на зазначені підходи, рішення Європейського суду за певними критеріями можна зарахувати до поняття

«судова практика», оскільки вони характеризуються наявністю правоположень (принципових підходів при вирішенні справи), узагальненістю й загальним визнанням членами-учасниками Конвенції, офіційно оприлюднюються опублікуванням, прийняття яких часто зумовлено прогалинами в законодавстві держави відповідача або застарілістю його приписів у поєднанні із нездатністю законодавчого органу забезпечити вчасне його вдосконалення.

На думку деяких вітчизняних і зарубіжних учених, рішення Європейського суду мають принциповий характер, дають зразок подальшого тлумачення та застосування права, є нормовстановлювальними й тому є судовими прецедентами або прецедентним правом. Так, на думку П.А. Лаптева і Г.Н. Гаджієва, прецедентне право або прецедентну практику Європейського суду утворює звід нормовстановлювальних рішень Суду, що приймаються у зв'язку з конкретними життєвими обставинами, виносяться на його розгляд сторонами в конкретній справі, суперечці про те або інше право людини [6, с. 8]. У свою чергу, Д.С. Тихоновецький під прецедентним правом Європейського суду розуміє частину європейського права, яка опосередкована через правопорядок держав-учасників Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод [7, с. 11].

На нашу думку, більш обґрунтованою є позиція В.А. Туманова, котрий зазначає, що так зване право Європейського суду з прав людини є чимось середнім між прецедентним правом у його традиційному розумінні й континентальною судовою практикою як визначеною, сталою, одноманітною, послідовною позицією судів із тих або інших питань правозастосовної діяльності. Очевидно, що, використовуючи в англійському тексті рішення термін «прецедентне право» (*case law*), а в його французькому тексті – «судова практика» (*jurisprudence*), Суд виходить із такого проміжного підходу. В.А. Туманов схильний розглядати прецедентне право Суду ближче до поняття «*jurisprudence*», ніж «*case law*» [8, с. 105].

При цьому варто зазначити, що однією з необхідних ознак і властивостей судового прецеденту як джерела права є те, що такий прецедент повинен містити правову норму, тобто загальнообов'язкове правило поведінки, що забезпечується примусовою силою держави. У зв'язку з цим виникає питання про те, чи можна стверджувати, що рішення Європейського суду містять правову норму. На нашу думку, не містять, оскільки Суд не створює нові правові норми, а лише застосовує норми Європейської конвенції та Протоколів до неї. Правотворча діяльність Суду суперечила б не лише Конвенції, що є його статутним документом, а й принципу суверенної рівності держав.

Однак у правовій літературі все більше поширюється твердження, що за своєю юридичною природою рішення Суду мають прецедентний характер і в такій якості входять в її правову систему. Як підкреслює П.А. Лаптев, Європейський суд регулярно наслідуює прецеденти. Заради досягнення одноманітності, послідовності й визначеності прецеденти повинні дотримуватися, якщо тільки вони не є явно необґрунтованими або невідповідними, одна велика справа може скласти настільки ж вагомий прецедент, як група дрібних справ [9, с. 7–8].

Принципи й підходи Європейського суду, що закладаються в рішеннях по справі проти однієї з країн-членів Ради Європи, можуть застосовуватися аналогічно в справах проти інших країн, у тому числі й щодо країн, які приєдналися до Європейської конвенції вже після винесення прецедентної ухвали. Абсолютно очевидно, що доктрина прецеденту широко використовується в Європейському суді.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури засвідчує, що багато авторів розглядають усі без винятку рішення Європейського суду як прецеденти. Ми поділяємо позицію О.В. Дев'ятової, яка зазначає, що з цим можна погодитися в принципі, але за умови, що в поняття й термін «прецедент» у тому й іншому випадку вкладається різний сенс. Так, відносно рішень Суду по конкретній справі (актів застосування) вкладається побутовий сенс, тобто «прецедент» уживається як корисний приклад, але юридично він ні до чого не зобов'язує осіб, котрі не були сторонами в цій справі (перша модель сприйняття прецеденту). Щодо актів тлумачення Суду, що розраховані на багаторазове використання й застосування невизначеним колом осіб, то в цьому випадку в поняття «прецедент» потрібно вкладати не побутовий, а науковий, юридично значимий сенс [10, с. 99].

Справді, при вирішенні конкретної справи Суд, як правило, посилається на свої попередні рішення по цій або близькій категорії справ, так само як і на рішення із подібних питань, що виникли під час розгляду цієї справи. При цьому посилається на найближчі рішення, прийняті останнім часом. Водночас особливий авторитет мають рішення (багатьом із них уже немало років), які можна назвати «модельними». У них уперше й найбільш детально виражено відповідні правові позиції й установки Суду [11].

Достатньо дискусійними є й питання щодо правових позицій Європейського суду з прав людини, які часто називають правовими положеннями, принципами, доктриною тощо. Саме правові позиції, будучи «*ratio decidendi*», тобто суттю рішення, як правило, слугують орієнтиром для правозастосування і знімають невизначеність у конкретних ситуаціях. Так, наприклад, Н.Д. Железнова відмічає, що загальновизнаною функцією низки судових рішень у державах англо-саксонської правової сім'ї є формування обов'язкових під час розгляду аналогічних справ іншими судами й цим судом надалі правових положень, які можна розглядати як особливого роду норми права. Звідси і дві нерівнозначні частини рішення – «*ratio decidendi*» й «*obiter dictum*» («сказане попутно», тобто необов'язкова частина рішення). Практика засвідчує умовність цих понять. Те, що одного разу було представлено як «*obiter dictum*», надалі може стати «*ratio decidendi*». При цьому «*ratio decidendi*» визначається як частина рішення, що фіксує правову основу вирішення справи й формулює загальні правові принципи, які застосовуються в низці випадків до вирішення аналогічних справ з іншими особами [12, с. 77]. Отже, фактично тільки «*ratio decidendi*» є прецедентним положенням.

Формуючись поступово, у процесі правозастосовної діяльності, правові позиції Суду є узагальненням практики Суду, що накопичилася при розгляді скарг на порушення певних прав людини, які гарантуються Конвенцією й Протоколами до неї. Так, М. де Сальвіа називає їх керівними принципами судової практики, виробленої в Страсбурзі, – *regulae juris* [13, с. 13].

Є.С. Алісєвич називає правові позиції Європейського суду з прав людини «правовими стандартами» – результатом тлумачення Судом норм Конвенції й Протоколів до неї стосовно обставин конкретної справи, ставленням Суду до певної правової проблеми, що виникла у зв'язку з розглядом фактичних обставин поданої скарги [14, с. 70].

На подвійний характер правових позицій звертає увагу М.В. Кучин. Він відмічає, що, з одного боку, вони є партикулярними нормами, на підставі яких вирішена суперечка між сторонами; з іншого – Суд при розгляді аналогічної скарги за участі інших сторін не може ігнорувати встановлену раніше й

зафіксовану в рішенні конкретизувальну норму і повинен її застосувати. Інакше порушувався б принцип справедливості, що є загальноновизнаним у будь-якій правовій системі [15, с. 126].

Правова позиція, будучи частиною судового рішення, обов'язкова передусім для сторін-учасників спору в силу угоди про визнання юрисдикції Суду. Проте нею виявляється пов'язаний і Суд, який у цій ситуації є спеціальним міжнародним органом. Отже, застосовуючи і тлумачачи Конвенцію в межах конкретної справи, за конкретними обставинами й конкретною індивідуальною скаргою, Суд створює деякі нормативні установки у вигляді своїх правових позицій (правових положень, принципів, стандартів). Нормативний характер цих установок поширюється не лише на конкретний випадок, що став предметом розгляду в Суді, а й на всі аналогічні випадки, що мають місце в правовій практиці.

Однак, на нашу думку, правові позиції не можуть існувати абстрактно, у порожнечі, а містяться в текстах конкретних рішень. Тому, посилаючись на яку-небудь свою позицію, Суд робить посилання на свої попередні рішення, указуючи назву справи та конкретний пункт чи параграф. Обґрунтуванням цього положення слугує й та обставина, що «правова позиція» не збігається за обсягом із рішенням Суду, оскільки в одному рішенні можуть бути висловлені правові позиції як щодо одного, так і кількох значимих питань.

Разом із цим варто зазначити, що правові позиції не можуть бути формальним джерелом права, тому ним можуть виступати не правові позиції, що є складовою рішення, а самі рішення Суду.

Отже, правова позиція Європейського суду – це не самостійне джерело (форма) права, а «нормативне ядро» рішення Суду, що має прецедентний характер. Правова позиція й рішення Суду не можуть застосовуватися ізольовано. Отже, частиною української правової системи потрібно вважати самі рішення Суду, а не окремі їхні елементи.

Неоднозначність оцінювання природи рішень Європейського суду виражається й у розрізненні думок щодо визнання його рішень, або актів тлумачення, або правозастосовних актів.

Як відзначається в юридичній літературі, Суд тлумачить положення Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод у вигляді ухвалення так званих прецедентних рішень. Більше того, на думку Д.В. Кайсіна, рішення Європейського суду є єдиним офіційним тлумаченням тексту Конвенції й мають тожну юридичну силу [16, с. 28]. У свою чергу, К.В. Ображиев зазначає, що в силу своєї очевидності не викликає сумніву та обставина, що, оскільки контрольні органи Конвенції вважають себе пов'язаними своїми попередніми рішеннями, казуальне тлумачення Конвенції набуває сили судового прецеденту та застосовується для розуміння норм Конвенції надалі [17, с. 51].

Проте, як справедливо відмічає М.Є. Молодкін, по суті, будь-яка форма зовнішнього вираження результату з'ясування правового припису є актом тлумачення, оскільки навіть за відсутності первісного наміру в суб'єкта тлумачення, роз'яснення сутності результату його інтелектуально-вольової діяльності можуть бути використані для розкриття змісту правових приписів. Оскільки будь-який правотворчий або правозастосовний процес передбачає з'ясування сутності норм права, можна говорити про те, що будь-який нормативний або правозастосовний акт разом із виконанням основної функції – нормативного або індивідуального правового регулювання, виконує функцію розкриття сутності правових приписів, тобто роз'яснення порядку дії правових приписів [18, с. 37].

Рішення Європейського суду з прав людини, відповідно до їхнього статусу й функціонального призначення, за своєю юри-

дичною природою можна було б розглядати як особливий різновид актів офіційного тлумачення права. На це вказують такі ознаки: вони обов'язкові, мають юридичну силу й, відповідно, спричиняють певні юридичні наслідки, які в одних випадках як акти казуального тлумачення (обов'язкових *ad hoc*), в інших – акти нормативного тлумачення поширюються на невизначене коло випадків і суб'єктів, є обов'язковими не лише для сторін, а й в усіх схожих ситуаціях.

На відміну від рішення національного суду, який вирішує конкретну справу шляхом тлумачення загальної норми, межі якого визначені законом чи іншим нормативним актом, не містить нових загальнообов'язкових правил поведінки, а лише констатує відносини, що склалися, і дає їм оцінку виходячи з норм позитивного права, Європейський суд своїм тлумаченням наповнює новим змістом норму Конвенції, виходячи іноді за її межі, беручи до уваги політичні, економічні й соціальні зміни.

Фактично рішення Європейського суду з прав людини – це норми Європейської конвенції в їхній динаміці. Сам Суд не раз виражав свою позицію у формулюванні: «Конвенція – живий інструмент і повинна тлумачитися у світлі сьогодення» [19]. Цей вид тлумачення в юридичній літературі має назву динаміко-еволютивного [20, с. 113]. Проте варто зазначити, що рішення Європейського суду не має всіх ознак акта тлумачення в загальнотеоретичному розумінні, хоча й містить у собі тлумачення конвенційних норм. Так, наприклад, на відміну від акта тлумачення, воно містить не лише конкретизуючі, а й нормативні приписи, має самостійне значення і, що найголовніше, включає рішення по справі.

У юридичній літературі висловлюється також думка про те, що рішення Європейського суду з прав людини є правозастосовними актами, отже, їх не можна вважати частиною правової системи.

Варто також зазначити, що, підпадаючи під визначення, що дається в юридичній літературі правозастосовному актові, під яким розуміється прийняте в установленому правовими нормами порядку творче, юридично владне, формально-закріплене індивідуальне рішення уповноваженого суб'єкта права (компетентного державного органу або посадової особи), яке приймається в результаті розгляду конкретної справи й установлює, змінює чи припиняє права та обов'язки учасників конкретних правовідносин або визначає міру відповідальності осіб за вчинене ними правопорушення [21, с. 58], рішення Європейського суду мають істотні відмінності. Так, воно має не лише індивідуальний, а й загальний характер. На відміну від правозастосовного акта, має юридичну силу не лише для конкретних ситуацій і осіб, а й поширюється на аналогічні випадки в майбутньому. І головне, воно розраховане на багатократне застосування.

Разом із цим варто зазначити, що Суд не раз підкреслював, що він не наділений компетенцією давати які-небудь обов'язкові вказівки або рекомендації державі-учасниці відносно її законодавчої, управлінської або судової діяльності, а без цього оцінювання “*in abstractio*” національного закону позбавлене юридичної значущості. Так, наприклад, у рішенні по справі Аманн Суд нагадав, що у справі, яка розглядається за індивідуальною скаргою, він не має своїм завданням абстрактно контролювати оскаржуване законодавство або практику [22].

Деяку визначеність у питанні щодо правової природи рішень Європейського суду вносить рішення по справі Претті, де викладена позиція Суду з цього приводу. Так, у відповідь на заяву адвокатів заявниці про те, що констатація порушення Конвенції в цій справі не створить загального прецеденту, Суд

визнав, що в його компетенцію зі змісту ст. 34 Конвенції входить не висловлювання абстрактно, а застосування Конвенції до конкретних обставин індивідуальної справи. Проте рішення, прийняті в індивідуальних справах більшою чи меншою мірою становлять прецеденти, і рішення в цій справі ні теоретично, ні практично не може бути сформульоване так, щоб перешкодити його застосуванню в інших справах [23]. Варто звернути увагу на те, що, говорячи про прецедент, Суд має на увазі рішення по справі, а не будь-яке своє рішення.

Як відмічає М.А. Ентін, формально рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими лише для держав, стосовно яких вони були винесені. Проте в силу міжнародно-правового звичаю, що сформувався в Європі, й еволюції конституційних традицій країн континенту вони розглядаються державами-учасницями Конвенції і їх судовими органами як такі, що мають прецедентне значення, і як загальний стандарт, дотримання якого є юридично обов'язковим [24, с. 85]. Це вкрай важливо, оскільки Європейський суд надає в разі потреби стислим формулюванням Конвенції розгорнутий характер, пропонує їх послідовно еволюціонуюче розширювальне трактування, що враховує нові потреби суспільства й держав-членів Ради Європи.

Отже, рішення Європейського суду з прав людини ніяк не можна назвати правозастосовним актом у чистому вигляді, не заперечуючи при цьому його правозастосовну природу.

Висновки. Аналіз наукового і практичного матеріалу дає змогу зробити висновок про те, що рішення Європейського суду з прав людини за своєю правовою природою – це елемент судової практики, що є унікальним джерелом права прецедентного характеру, ядром якого є права позиція і при прийнятті якого вирішується конкретна справа та здійснюється офіційне тлумачення норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Література:

1. Морозова Л.А. Еще раз о судебной практике как источнике права / Л.А. Морозова // Государство и право. – 2004. – № 1. – С. 19–23.
2. Братусь С.Н. Понятие, содержание и формы судебной практики / С.Н. Братусь, А.Б. Венгеров // Судебная практика в советской правовой системе / под ред. С.Н. Братуся. – М.: Юрид. лит., 1975. – 324 с.
3. Лазарев В.В. Правоположения: Понятие, происхождение и роль в механизме юридического воздействия / В.В. Лазарев // Известия ВУЗов. Секция «Правоведение». – 1976. – № 6. – С. 3–15.
4. Рабінович П.М. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) / П.М. Рабінович, О.В. Соловійов // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Наук.-дослід. ін-ту держ. будів. та місц. самовр. Національної академії правових наук України. Серія І «Дослідження та реферати» / редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Вип. 28. – К., 2014. – 208 с.
5. Зміївська С.С. Судова практика як джерело формування й розвитку права / С.С. Зміївська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – № 14. – Т. 1. – С. 27–28.
6. Гаджиев Г. Европейские правовые стандарты в постановлениях Конституционного Суда Российской Федерации / Г. Гаджиев, П. Лаптев. – М., 2003. – С. 8.
7. Тихоновецкий Д. С. Судебная практика как источник европейского права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. / Д.С. Тихоновецкий. – М., 2004. – 23 с.
8. Туманов В.А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности / В.А. Туманов. – М., 2001. – С. 105.
9. Лаптев П.А. Прецеденты в Европейском Суде по правам человека / П.А. Лаптев // Государство и право. – 2001. – № 12. – С. 7–8.
10. Девятова О.В. Решения Европейского суда по правам человека в механизме уголовно-процессуального регулирования : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.В. Девятова. – Ижевск, 2007. – 287 с.

11. De Becker v Belgium, Judgment, 27 March 1962, Series A 4; March v Belgium, Judgment, 13 June 1979, Series A31; Lithgow and others v the United Kingdom, Judgment, 8 July 1986, Series A 102; Vermeire v Belgium, Judgment, 29 November 1991, Series A 214-C [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe>.
12. Железнова Н.Д. Правопонимание и судебная практика: теоретические проблемы взаимодействия : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н.Д. Железнова. – Н. Новгород, 2001. – 176 с.
13. Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / М. Де Сальвиа. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 1072 с.
14. Алисиевич Е.С. Толкование норм конвенции Совета Европы о защите прав человека и основных свобод как правомочие Европейского суда по правам человека : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Е.С. Алисиевич. – М., 2006. – 147 с.
15. Международное право : [учебник для вузов] / отв. ред. проф. Г.В. Игнатенко и д. ю. н., проф. О.И. Тиунов. – М., 2006. – С. 126–127.
16. Кайсин Д.В. Имплементация норм международного уголовного права в законодательство Российской Федерации / Д.В. Кайсин // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. : материалы Междунар. науч.-практ. конф. 29–30 января 2004 г. – М.: МГЮА, 2004. – С. 27–29.
17. Ображиев К.В. Судебный прецедент как источник российского уголовного права : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / К.В. Ображиев. – Ставрополь, 2002. – 180 с.
18. Молодкин Н.Е. Функции судебных актов в правовом регулировании : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н.Е. Молодкин. – М., 2005. – 184 с.
19. Tyrerv the United Kingdom, Judgment, 25 April 1978, Series A 26, §31; March., §41; Lomdou v Turkey, Judgment, 28 July 1998, Reports 1998-IV, §71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe>.
20. Алкема Е.А. Юридические последствия ратификации Российской Федерацией ЕКПЧ / Е.А. Алкема // Российский ежегодник международного права, 1995. – СПб., 1996. – С. 113.
21. Бриль К.И. Понятия правозастосовных актов / К.И. Бриль // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 2. – С. 54–59.
22. Amman v Switzerland, Judgment, 16 February 2000, ECHR 2000-II [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe>.
23. Pretty v the United Kingdom, no. 2346/02, Judgment, 29 April 2002, ECHR 2002-III, §75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe>.
24. Энтин М. Справедливое судебное разбирательство по праву Совета Европы и Европейского Союза / М. Энтин // Конституционное право. Восточноевропейское обозрение. – 2003. – № 3. – С. 85.

Завгородний В. А. Правовая природа решений Европейского суда по правам человека

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопросов относительно сущности и особенностей правовой природы решений Европейского суда по правам человека и выяснению важности и роли таких решений для правовой системы Украины как источника права.

Ключевые слова: решение Европейского суда по правам человека, судебная практика, прецедент, судебная доктрина, правовая позиция, акт толкования, правоприменительный акт, источник права.

Zavhorodniy V. Legal nature of the decisions of the European Court of Human Rights

Summary. The article is sanctified to research of questions in relation to essence and features of legal nature of decisions of European Court on human rights and finding out of importance and role of such decisions for the legal system of Ukraine as source of right.

Key words: decision of European Court of Human Rights, judicial practice, precedent, judicial doctrine, legal position, act of interpretation, law-application act, source of right.